

Lietuvos politinės partijos populizmo amžiuje: 2016 ir 2020 m. Seimo rinkimų programų turinio analizė*

Jogilė Ulinskaitė

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Politinės elgsenos ir institucijų tyrimų katedros asistentė, mokslo darbuotoja
El. paštas: jogile.ulinskaite@tspmi.vu.lt

Santrauka. Populizmo paplitimo politikoje laikotarpiu mažai žinome apie populizmo paplitimą Lietuvos politinių partijų diskurse. Šis straipsnis pristato 2016 ir 2020 m. Seimo rinkimų Lietuvos politinių partijų programų turinio analizės rezultatus. Rezultatai rodo gana paplitusias nuorodas į žmones kaip homogenišką vienetą, bet kur kas mažesnę ir 2020 m. dar sumažėjusį antielitistinių pastraipų skaičių partijų programose. Pagal populizmo lygį politines partijas galima suskirstyti į tris grupes. Populistiškiausios partijos, partinės sistemos autsaiderės, Seimo rinkimuose sulaukė mažo rinkėjų palaikymo. Rinkimuose kur kas sėkmingiau pasirodė partijos, pristačiusios santykinai dideliu orientuotų į žmones pastraipų skaičiumi ir nuosaikesne elito kritika pasižymėjusias programas.

Reikšminiai žodžiai: populizmas, politinės partijos, Seimo rinkimai.

Lithuanian Political Parties in the Age of Populism: Content Analysis of the 2016 and 2020 Seimas Election Programmes

Abstract. During the spread of populism in politics, we know little about the prevalence of populism in the discourse of Lithuanian political parties. This article presents a content analysis of Lithuanian political parties' manifestos for the 2016 and 2020 parliamentary

* Straipsnis parengtas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos remiamą projektą „Lietuvos nacionalinė rinkiminė studija 2020“ (Nr. S-LIP-19-67).

Received: 02/03/2021. **Accepted:** 02/05/2021

Copyright © 2021 Jogilė Ulinskaitė. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

elections. The results show that references to the people as a homogeneous unit are relatively widespread, but the number of anti-elitist paragraphs in party programmes is lower. We can divide the parties into three groups according to the level of populism. The most populist parties, located at the fringes of the party system, received little support from the voters in the Seimas elections. Parties that presented relatively high numbers of people-centrist paragraphs and a relatively moderate criticism of the elite proved to be much more successful in the election.

Keywords: populism, political parties, Lithuanian parliamentary elections.

Ivadas

Kaip teigia vienas bene žinomiausių populizmo fenomeno tyrėjų, Casas Mudde, „populizmas tapo mūsų amžių apibrėžiančia sąvoka“¹. Ekonominė, finansinė ir migracijos krizės paveikė visuomenių nuostatas, o populistinėms partijoms sudarė sąlygas mobilizuoti rinkėjus². Įvykus referendumui dėl „Brexit’o“ ir Donaldą Trumpą išrinkus JAV prezidentu, 2016 m. mokslininkai ir žiniasklaida ėmė ypač intensyviai analizuoti populizmo raišką. Pasirodė visuomenę apie populizmą informuojančių straipsnių ciklą, tinklalaidžių bei straipsniai „Kaip atpažinti populistą“³. Visuotinis susidomėjimas populizmu, remiantis „Google“ paieškos statistika, piką pasiekė 2017 m. sausį⁴, tačiau tuo nepasibaigė. Prieš 2019 m. Europos Parlamento rinkimus ypač nerimauta, kad populizmo banga Europoje nušluos tradicines politines partijas. Populistinių partijų dalyvavimas valdančiojoje daugumoje,

¹ Casas Mudde, „How Populism became the Concept That Defines Our Age“, *The Guardian*, 2018-11-22, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2018/nov/22/populism-concept-defines-our-age>.

² Paul Taggart ir Andrea L. P. Pirro, „European Populism before the Pandemic: Ideology, Euroscepticism, Electoral Performance, and Government Participation of 63 Parties in 30 Countries“, *Italian Political Science Review / Rivista Italiana Di Scienza Politica*, 2021, 1–24, <https://doi.org/10.1017/ipo.2021.13>.

³ Mark Rice-Oxley ir Ammar Kalia, „How to spot a Populist“, *The Guardian*, 2018-12-03, <http://www.theguardian.com/news/2018/dec/03/what-is-populism-trump-farage-orban-bolsonaro>.

⁴ „Populism“, *Google Trends*, 2021-02-18, <https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&q=populism>.

pasireiškęs išimtiniais atvejais⁵, tapo įprastu reiškiniu: 2019 m. daugiau nei trečdalis Europos populistinių partijų dalyvavo valdančiojoje koalicijose⁶. Be to, Vidurio ir Rytų Europoje lyderiai daugumos vardu ėmėsi koncentruoti galią stiprių lyderių rankose ir silpninti demokratines institucijas – remiantis nevyriausybinės organizacijos „Freedom House“ ataskaita, toks valdymas vedė prie to, kad Lenkija ir Vengrija patyrė didžiausią demokratijos nuosmukį regione⁷.

Lietuvoje su panašiu nerimu laukta 2020 m. parlamento rinkimų, ypač kai prie demokratiškos institucijų svyravimo regione prisidėjo sunkiai valdoma COVID-19 pandemija. 2019 m. Europos Parlamento rinkimuose ir 2020 m. Seimo rinkimuose, regis, nepatyrus „populistiško sukilimo“, lengviau atsikvėpta. Ir vis dėlto ką populizmo amžiuje galime pasakyti apie Lietuvos politinę erdvę? Ar mes populizmo bangos nepatyrėme, o gal populizmo valdžioje neatpažinome? Ar 2020 m. parlamento rinkimus laimėjus dešiniuosiems konservatyvioms-liberalioms politinėms partijoms galime tvirtinti, kad Lietuva yra reta išimtis Vidurio ir Rytų Europos regione, į valdžios institucijas renkančiame politikus populistus?

Populizmu Lietuvoje susidomėta 2003 m. Lietuvos Prezidentu išrinkus Rolandą Paksą ir 2004 m. Seimo rinkimus laimėjus Darbo partijai. Živilė Šatūnienė tyrė populizmo raišką 2002 m. Lietuvos Prezidento rinkimuose⁸, o Zenonas Norkus teigė, kad Lietuvoje Rolando Pakso apkalta lėmė kairiojo populizmo persvarą prieš dešinijį⁹. Kiek vėliau Dovaidas Pabiržis nustatė, kad Lietuvoje 2011–2012 m. populistinėmis laikytinos partijos „Tvarka ir teisingumas“, „Drašos kelias“, nacionalinis susivienijimas „Už Lietuvą Lietuvoje“ ir Res-

⁵ Cas Mudde, „Three Decades of Populist Radical Right Parties in Western Europe: So What?“, *European Journal of Political Research* 52, nr. 1 (2013): 1–19, <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2012.02065.x>.

⁶ Taggart ir Pirro.

⁷ Zselyke Csaky, „Nations in Transit 2021: The Antidemocratic Turn“, *Freedom House*, 2021-04-28, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2021/antidemocratic-turn>.

⁸ Živilė Šatūnienė, „Prezidento rinkimai 2002: Lietuva pokomunistinių šalių kontekste“, *Politologija* 29, nr. 1 (2003): 2–21.

⁹ Norkus Z., „Lietuvos politinė raida: antrojo pokomunistinio dešimtmečio lyginamoji analizė“, *Politologija* 4 (2011): 3–38.

publikonų partija¹⁰. Tarptautiniuose tyrimuose dar daugiau Lietuvos politinių jėgų priskiriama populizmo kategorijai. Grigore'as Pop-Elechesas Lietuvių tautininkų sąjungą (1992–1996 m.) ir partiją „Tvarka ir teisingumas“ (2004 m.) priskyrė nacionaliniam populizmui, o Naująją Sąjungą (2000), Lietuvos liberalų sąjungą (2000 m.) ir Darbo partiją (2004 m.) – naujam ir (ar) centristiniam populizmui¹¹. Dažniausiai akademinėje literatūroje Lietuvos populistinėmis partijomis laikomos Darbo partija¹² ir partija „Tvarka ir teisingumas“¹³. Neseniai pasirodžiusioje išsamioje ekspertų sudarytoje populistinių partijų duomenų bazėje „The PopuList“ prie populistinių partijų taip pat priskirtos Lietuvos centro partija, partija „Drąsos kelias“¹⁴, Jaunoji

¹⁰ Dovaidas Pabiržis, „Populistinės ideologijos partijos Baltijos šalyse 2011–2012 m.“, *Politikos mokslų almanachas* 14 (2013): 115–137.

¹¹ Grigore Pop-Eleches, „Throwing out the Bums: Protest Voting and Unorthodox Parties after Communism“, *World Politics* 62, nr. 2 (2010 m. balandis): 221–60, <https://doi.org/10.1017/S0043887110000043>.

¹² Stijn van Kessel, *Populist Parties in Europe* (London: Palgrave Macmillan UK, 2015), <https://doi.org/10.1057/9781137414113>; Vlastimil Havlík, „Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe“, *Problems of Post-Communism* 66, nr. 6 (2019 m. lapkričio 2 d.): 369–84, <https://doi.org/10.1080/10758216.2019.1580590>; Ben Stanley, „Populism in Central and Eastern Europe“, in *The Oxford Handbook of Populism*, sud. Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ir Pierre Ostiguy, 140–158 (Oxford: Oxford UP, 2017); *Delayed Transformational Fatigue in Central and Eastern Europe: Responding to the Rise of Illiberalism/Populism (FATIGUE)*, žiūrėta 2021-02-18, <https://populism-europe.com/fatigue/>; Matthijs Rooduijn, Stijn Van Kessel, Caterina Froio, Andrea Pirro, Sarah De Lange, Daphne Halikiopoulou, Paul Lewis, Cas Mudde ir Paul Taggart, „The PopuList: An Overview of Populist, Far Right, Far Left and Eurosceptic Parties in Europe“ (2019), žiūrėta 2021-02-18, www.popu-list.org.

¹³ Van Kessel; Michal Kubát et al., „Populist Parties in Contemporary Europe“ report (Centre for social sciences; Hungarian academy of sciences, 2020 m. birželio 23 d.), <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02953349>; Mindaugas Jurkynas, „Populist Parties in Lithuania: Curious Case of Party Order and Justice and Its Leadership“, *Polish Political Science Review* 7, nr. 1 (2019 m. lapkričio 1 d.): 120–37, <https://doi.org/10.2478/ppsr-2019-0008>.

Mari-Liis Jakobson et al., „Populism in the Baltic States“, *Tallinn University*, 2012, https://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/uuringud/Populism_research_report.pdf.

¹⁴ Taip pat ir: Karolis Jonutis, „The Operationalization of Ernesto Laclau's Theory of Populism: Case of the Political Party ‘The Way of Courage’“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 43, nr. 2 (2018 m. gruodžio 20 d.): 43–70, <https://doi.org/10.15388/SocMintVei.2018.2.2>.

Lietuva, Lietuvių tautininkų sąjunga, Socialistinis liaudies frontas, Tautos prisikėlimo partija¹⁵. Šiuo metu atliekamas populizmą Europoje analizuojantis programos „Horizontas 2020“ projektas DEMOS („Democratic Efficacy and the Varieties of Populism in Europe“) į populistų politinės komunikacijos „Facebook“ tinkle tyrimo imtį įtraukė Antaną Guogą ir Vytautą Radžvilą. Šių politikų komunikacijoje socialiniame tinkle „Facebook“ nuorodų į žmones nerasta, bet pastebėta antielitistinių nuostatų¹⁶.

Lietuvoje populistinių partijų ir politikų tarptautiniai ekspertai randa nuo pat pirmųjų nacionalinių rinkimų, tačiau dar vis neturime sistemingų lyginamųjų tyrimų, įvertinančių, kaip populistinėmis įvardytos partijos atrodo kitų partijų kontekste ir kaip partijų populistiskumas keičiasi bėgant laikui. Tokių tyrimų spragą siekia užpildyti populizmo Lietuvoje tyrimas, Lietuvos nacionalinės rinkiminės studijos 2020 projekto dalis, kurio vienas iš rezultatų – Lietuvos Seimo rinkimuose (2016 ir 2020 m.) dalyvavusių politinių partijų programų analizė.

Tyrimas pradamas ne nuo *a priori* populistinių partijų kategorijai priskirtų partijų analizės, bet nuo esminių populistinės komunikacijos bruožų identifikavimo ir vertinimo, kiek plačiau šie bruožai matomi politinių partijų programose¹⁷. Šiame straipsnyje formuluojamas pagrindinis tyrimo klausimas: kurios Lietuvos politinės partijos pasižymi labiausiai išreikštais populizmo bruožais. Siekiant atsakyti į šį klausimą, toliau straipsnyje apibrėžiama, kas yra ir kaip identifikuojami populizmo bruožai. Taip pat, prieš pristatant tyrimo rezultatus, trumpai apibendrinami 2016 ir 2020 m. parlamento rinkimų rezultatai.

¹⁵ Taip pat ir Havlik.

¹⁶ Samuel Bennett et al., „Populist Communication on Social Media“ report (Centre for Social Sciences, Centre of Excellence of the Hungarian Academy of Sciences (Hungary), 2020 m. gegužės 25 d.), <https://doi.org/10.17203/KDK420>.

¹⁷ Claes H. de Vreese et al., „Populism as an Expression of Political Communication Content and Style: A New Perspective“, *The International Journal of Press/Politics* 23, nr. 4 (2018 m. spalio 1 d.): 423–38, <https://doi.org/10.1177/1940161218790035>.

1. Populizmo apibrėžimas ir jo esminės sąvokos – žmonės ir elitas

Teoriškai populizmą apibrėžti siekė mokslininkai laikosi pozicijos, kad populizmo esmę sudaro idėjinis lygmuo. Populizmas suprantamas kaip esminių vertybių stokojantis idėjų rinkinys¹⁸; neišplėta siauroji ideologija, turinti jai būdingas sąvokas¹⁹; pasikartojantis modernios politikos bruožas, naudojantis tam tikras jam būdingas temas²⁰. Paulas Taggartas, Margaret Canovan ir Benjaminas Arditi pripažįsta ribotą populizmo konceptualų pagrindą, bet, jų tvirtinimu, turinys (temos, idėjos, vertybės) yra svarbiau nei tik forma (populizmą suprantant kaip stilių²¹).

Tokiam populizmo supratimui galima priskirti ir C. Mudde pateiktą minimalistinį populizmo apibrėžimą, ypač plačiai taikomą lyginamuosiuose empiriniuose tyrimuose. Pasak jo, populizmas yra „siauroji ideologija, visuomenę laikanti galutinai padalyta į dvi homogeniškas ir antagonistines stovyklas, „tyrus žmones“ ir „korumpuotą elitą“, ir tvirtinanti, kad politika turėtų būti žmonių *volonté générale* (bendrosios valios) išraiška“²². Šis apibrėžimas remiasi Michaelio Freedeno siaurosios ideologijos koncepcija – tai tokia ideologija, kuri neturi išplėtotų konceptualiųjų modelių, leidžiančių siūlyti sprendimus plataus spektro problemoms, kaip tai daro liberalizmas ar socializmas. Tokios siauros ideologijos apsiriboja nedideliu

¹⁸ Paul Taggart, *Populism* (Buckingham: Open University Press, 2002), 2.

¹⁹ Margaret Canovan, „Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy“, in *Democracies and the Populist Challenge*, sud. Yves Mény ir Yves Surel Y. (London: Palgrave Macmillan, 2002), 25–44.

²⁰ Benjamin Arditi, *Politics on the Edges of Liberalism: Difference Populism Revolution Agitation* (Edinburgh University Press, 2007), 59, <https://www.cambridge.org/core/books/politics-on-the-edges-of-liberalism/58E3694D3250E2CCC07893B75F9D57D8>; Benjamin Arditi, „Populism, or, Politics at the Edges of Democracy“, *Contemporary Politics* 9, nr. 1 (2003 m. kovo 1 d.): 17–31, <https://doi.org/10.1080/1356977032000072486>.

²¹ Moffitt, *The Global Rise of Populism*.

²² Cas Mudde, „The Populist Zeitgeist“, *Government and Opposition* 39, nr. 4 (2004): 541–63, <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>.

savokų branduoliu arba šliejasi prie kitų, labiau išplėtotų ideologijų. M. Freedenas kaip siaurosios ideologijos pavyzdžius pateikia feminizmą, ekologinius judėjimus bei nacionalizmą²³.

C. Mudde teigimu, populizmą galima laikyti atskira ideologija, net jeigu ji nėra konceptualiai išplėtota. Esminė populizmo kaip siaurosios ideologijos sąvoka yra žmonės (angl. *the people*). Elitas, kaip antroji homogeniškos antagonistinės stovyklos dalis, iš esmės savo turinį įgyja taip pat siejama su žmonių sąvoka²⁴. Pasak M. Canovan, struktūrinis santykis tarp žmonių ir elito sudaro populizmo esmę²⁵. Žmonės yra vieningas ir solidarus bendrais interesais ir bendra valia pasižymintis junginys, neturintis esminių vidinių skirtumų. Žmonių idėja skirtingame kontekste gali įgyti skirtingus pavidalus, pavyzdžiui, tam tikros valstybės žmonės, tauta ar liaudis (paprasti žmonės)²⁶. O elitas yra suprantamas kaip pagrindinė visuotinių žmonių išitraukimą ribojanti kliūtis – korumpuotas elitas, teigiama, yra užėmęs sprendimų priėmimo erdvę²⁷. Taip apibrėžtas populizmas, pasak C. Mudde, turi dvi priešybes – elitizmą (kai manoma, kad politika turėtų būti elito pozicijos išraiška) ir pliuralizmą (kai visuomenė matoma kaip sudaryta iš skirtingų, įvairias pozicijas užimančių visuomenės grupių ar individų)²⁸. C. Mudde pasiūlytu populizmo apibrėžimu toliau remiamasi atliekant politinių partijų programų turinio analizę. Pagrindiniais populizmo elementais laikomi: 1) žmonių kaip homogeniškos grupės, pasižyminčios teigiamomis savybėmis, suvokimas; 2) elito kaip homogeniškos grupės, pasižyminčios neigiamomis savybėmis, suvokimas.

²³ Michael Freeden, *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach* (Oxford University Press), <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/019829414X.001.0001/acprof-9780198294146>.

²⁴ Mudde, „The Populist Zeitgeist“.

²⁵ Margaret Canovan, „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“, *Political Studies* 47, nr. 1 (1999 m. kovo 1 d.): 2–16, <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>.

²⁶ Canovan, „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“, 5.

²⁷ Arditi, *Politics on the Edges of Liberalism*, 65

²⁸ Mudde, „The Populist Zeitgeist“.

2. Politinių programų turinio analizės metodologija

Kadangi, regis, visi naujausi politiniai procesai vienu ar kitu aspektu pradėti sieti su populizmu, tarptautinių akademinų šio fenomeno tyrimų labai padaugėjo. Didėjant socialinių medijų reikšmei politinėje darbotvarkėje, viena iš svarbių populizmo tyrimo krypčių tapo politinės komunikacijos tyrimai. Naujausi populistinės komunikacijos tyrimai įtraukia platų analizuojamo turinio spektrą – nuo partijų programų²⁹, žiniasklaidos³⁰ iki socialinių medijų tyrimų³¹.

Lyginant skirtingų politinių veikėjų populistiskumą dažnai pasi-
telkiami turinio analizės principai. Populistinio diskurso tyrimų klasika galima laikyti Jano Jagerso ir Stefaano Walgrave'o atliktą Belgijos politinių partijų diskurso analizę³². Pora metų vėliau pasirodė

²⁹ Matthijs Rooduijn ir Tjitske Akkerman, „Flank Attacks: Populism and Left-Right Radicalism in Western Europe“, *Party Politics* 23, nr. 3 (2017 m. gegužės 1 d.): 193–204, <https://doi.org/10.1177/1354068815596514>.

³⁰ Dominique S. Wirz et al., „The Effects of Right-Wing Populist Communication on Emotions and Cognitions toward Immigrants“, *The International Journal of Press/Politics* 23, nr. 4 (2018 m. spalio 1 d.): 496–516, <https://doi.org/10.1177/1940161218788956>; Martin Wettstein et al., „News Media as Gatekeepers, Critics, and Initiators of Populist Communication: How Journalists in Ten Countries Deal with the Populist Challenge“, *The International Journal of Press/Politics* 23, nr. 4 (2018 m. spalio 1 d.): 476–95, <https://doi.org/10.1177/1940161218785979>; Michael Hameleers, Linda Bos ir Claes H. de Vreese, „‘They Did It’: The Effects of Emotionalized Blame Attribution in Populist Communication“, *Communication Research* 44, nr. 6 (2017 m. rugpjūčio 1 d.): 870–900, <https://doi.org/10.1177/0093650216644026>.

³¹ Mattia Zulianello, Alessandro Albertini ir Diego Ceccobelli, „A Populist Zeitgeist? The Communication Strategies of Western and Latin American Political Leaders on Facebook“, *The International Journal of Press/Politics* 23, nr. 4 (2018 m. spalio 1 d.): 439–57, <https://doi.org/10.1177/1940161218783836>; Nicole Ernst et al., „Extreme Parties and Populism: An Analysis of Facebook and Twitter across Six Countries“, *Information, Communication & Society* 20, nr. 9 (2017 m. rugsėjo 2 d.): 1347–64, <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1329333>; Sven Engesser, Nayla Fawzi ir Anders Olof Larsson, „Populist Online Communication: Introduction to the Special Issue“, *Information, Communication & Society* 20, nr. 9 (2017 m. rugsėjo 2 d.): 1279–92, <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1328525>.

³² Jan Jagers ir Stefaan Walgrave, „Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties’ Discourse in Belgium“, *European Journal of Political Research* 46, nr. 3 (2007): 319–45, <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x>.

Kirko A. Hawkinso atlikta Venesuelos lyderio lyginamojoje perspektyvoje diskurso analizė, derinusi pozityvistinę ir hermeneutinę priėgą analizuodama populistinį diskursą³³.

Prie kiekybinių lyginamųjų populizmo tyrimų, ypač kalbant apie metodologinį indėlį, daug prisidėjo T. Pauwelsas ir Matthijsas Rooduijn. Kalbant konkrečiau, T. Pauwelsas pirmiausia atliko klasikinę kiekybinę turinio analizę, paremtą žodyno principu, kai skaičiuojamas populizmą žyminčių žodžių pasikartojimo dažnis. Metodologija leido užtikrinti tyrimo rezultatų pagrįstumą patikimumo sąskaita³⁴. Tada T. Pauwelsas kartu su M. Rooduijnu palygino du turinio analizės metodus – klasikinę turinio analizę (dirba koduotojai) ir kompiuterinę turinio analizę (žodyno principas). Palyginimo rezultatai parodė, kad klasikinė turinio analizė iš tiesų laimi validumo prasme³⁵. Todėl 2014 m. M. Rooduijno su kita tyrėjų grupe atliktas penkių Vakarų Europos šalių partijų programų lyginamasis tyrimas jau rėmėsi klasikine turinio analize. Jie įvertino partijų programų populistškumo lygį skale nuo 0 iki 100 balų pagal tai, kokią dalį programos sudarė populistinės pastraipos³⁶.

Norint palyginti skirtingų politinių partijų populistškumo lygį, būtina analizuoti to paties žanro tekstus. Kaip pažymėjo T. Pauwelsas, skirtinguose duomenų šaltiniuose matyti skirtingas populistškumo lygis³⁷. Politinių partijų programos yra svarbiausi oficialūs dokumentai, kuriuose aiškiausiai formuluojama šių partijų vizija, kaip turėtų būti įgyvendinama politika ir kaip turėtų būti valdoma valsty-

³³ Kirk A. Hawkins, „Is Chávez Populist?: Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective“, *Comparative Political Studies* 42, nr. 8 (2009 m. rugpjūčio 1 d.): 1040–67, <https://doi.org/10.1177/0010414009331721>.

³⁴ Pauwels, „Measuring Populism“.

³⁵ Matthijs Rooduijn ir Teun Pauwels, „Measuring Populism: Comparing Two Methods of Content Analysis“, *West European Politics* 34, nr. 6 (2011 m. lapkričio 1 d.): 1272–83, <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665>.

³⁶ Matthijs Rooduijn, „The Nucleus of Populism: In Search of the Lowest Common Denominator“, *Government and Opposition* 49, nr. 4 (2014 m. spalio): 573–99, <https://doi.org/10.1017/gov.2013.30>.

³⁷ Pauwels, „Measuring Populism“.

bė. Analizuojant politinių partijų ideologiją jų programos dažniausiai naudojamos ne tik populizmo, bet ir kitokio pobūdžio empiriniuose tyrimuose, nes tai yra geriausiai palyginami dokumentai.

Nors populistinio diskurso tyrimuose dominuoja politinių partijų programų analizė, tokio turinio tyrimai taip pat turi trūkumų. Pavyzdžiui, T. Pauwelsas teigia, kad dažnai politinių partijų programos yra formalūs, trumpi ir neinformatyvūs dokumentai, jose populizmo bruožus aptikti yra sunkiau nei žiniasklaidos straipsniuose³⁸. Politinių partijų programa yra oficialus ir iš dalies techninis dokumentas, todėl nebūtinai tiksliausiai atspindi politinių veikėjų populistškumo lygį. Taip yra todėl, kad partijų dokumentų kalba priklauso nuo to, kam tekstas yra skirtas, – ar vidiniam partijos naudojimui ir informavimui, ar viešajai erdvei ir rinkėjams. O pasisakymai, kuriais kreipiamasi į politinės partijos narius ar į rinkėjų auditoriją, yra laisvesni ir pasižymi aukštesniu populizmo lygiu. Šiame tyrime analizuojamos politinių partijų rinkimų programos, kaip svarbiausi politinių partijų dokumentai.

Koduoti tekstą visų pirma reiškia kategorizuoti arba sistemingai sutvarkyti teksto ištraukas³⁹. Šiuo atveju nuspręsta koduoti politinių partijų programų pastraipas kaip aiškia struktūrinę teksto sudedamąją dalį. Pastraipos žymi atskiriamas temas ir argumentus tekste⁴⁰. Remiantis jau pristatytu populizmo apibrėžimu ir tuo, kaip turinio analizės atliekamos kitų populizmą analizuojančių mokslininkų, išskiriami du pagrindiniai populizmo bruožai – nuoroda į žmones kaip homogenišką grupę ir antielitizmas. Pasak Johnny Saldana'os, kodas „yra žodis arba trumpa frazė, kuri daliai kalbinių ar vaizdinių duomenų simboliškai priskiria apibendrinantį, pagrindinį esmę fiksuojantį ir

³⁸ Ibid.

³⁹ John Saldana, *The Coding Manual for Qualitative Researchers* (Sage Publications Ltd, 2009).

⁴⁰ Matthijs Rooduijn, Sarah L de Lange ir Wouter van der Brug, „A Populist Zeitgeist? Programmatic Contagion by Populist Parties in Western Europe“, *Party Politics* 20, nr. 4 (2014 m. liepos 1 d.): 563–75, <https://doi.org/10.1177/1354068811436065>.

(arba) išraiškingą atributą⁴¹. Šie du išskirti populizmo bruožai turinio analizėje tampa pagrindiniais kodais, kuriais koduojamos pastraipos. Politinių partijų programose buvo koduojamas tiksliai tekstas – antraštės ir vizualinė medžiaga (lentelės ir grafikai) buvo pašalinti iš teksto.

Pastraipa kaip nuoroda į žmones koduojama tada, kai bet kokiam kontekste paminimi žmonės, visuomenė, piliečiai, tauta, mokesčių mokėtojai ar kiti visuomenę apibendrinančiai nurodantys žodžiai. Anglų kalboje įprastą sąvoką „the people“ į lietuvių kalbą išversti sudėtinga, todėl straipsnyje ji verčiama kaip „žmonės“. Alternatyvios sąvokos, pavyzdžiui, „liaudis“ ar „tauta“, turi specifines konotacijas, todėl nebuvo taikomos. Atliekant turinio analizę pastebėta, kad arčiausiai sąvokos „the people“, panašu, būtų plačiai populistinių partijų programose vartojama sąvoka „visuomenė“. Koduojant Lietuvos politinių partijų programas matyti, kad nuorodą į žmones pastebėti yra paprasčiau nei į antielitizmą. Netgi galima sutikti, kad atvejus, kai pabrėžiami žmonės, būtų galima koduoti remiantis žodyno principu, tekste ieškant šių žodžių vienaskaitos ir daugiskaitos forma: gyventojai, liaudis, lietuviai, mokesčių mokėtojai, piliečiai, pilietinė visuomenė, tauta, vartotojai, visuomenė, žmonės.

Dažniausiai žmonės kaip visuma buvo nurodomi šiais žodžiais: žmonės, visuomenė, piliečiai, gyventojai. Vienaskaitiniai žodžiai, tokie kaip žmogus ar pilietis, taip pat buvo suprantami kaip apibendrintos nuorodos į visą visuomenę, kai kalbama ne apie konkretų, bet apie visumą reprezentuojantį individą. Kodavimo metu svarbiausia buvo atskirti, kada nurodomi atskiri asmenys, konkrečios aiškios visuomenės grupės (pavyzdžiui, moterys, vaikai, pensininkai), o kada visuomenė kaip visuma. Tik trečiuoju atveju pastraipa buvo koduojama kaip nurodanti žmones. Kad būtų galima geriau suprasti, kaip atrodė nuorodos į žmones partijų programose, pateikiama keletas partijų programų citatų:

⁴¹ Saldana, *The Coding Manual for Qualitative Researchers*, 3.

Prieš korumpuotus politikus! Už paprastus žmones! (Antikorupcinė N. Puteikio ir K. Krivicko koalicija)

Tam reikia esminių pokyčių ekonomikoje, kad ji užtikrintų didėjančias investicijas, darbo vietų kūrimą ir geresnį žmonių gyvenimą. (Politinė partija „Drąsos kelias“)

Mes tikime, jog galime rasti darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio sąlygas, remdamiesi pažangiaisiais moksliniais metodais suformuoti ir įgyvendinti plėtros viziją, kuri leistų žmonėms kurti bendrąjį gerį, kartu mažindami savo poveikį aplinkai. (Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga)

Kad piliečiai atgautų pasitikėjimą valstybe, turime keisti politinę sistemą – atsisakyti uždaro, neskaidraus nomenklatūrinio valdymo ir įtvirtinti tikrą piliečių ir tautos savivaldą. Turime suteikti galimybes visiems piliečiams ir visiems lietuviams dalyvauti Tėvynę kuriant. Turime atgaivinti Seimą kaip tautos atstovybę, atkurti politinių partijų ir visuomenės dialogą. (Politinė partija „Lietuvos sąrašas“)

Nesvarbu, kokia yra kiekvieno iš mūsų tautybė, lytis, rasė, politiniai įsitikinimai, socialinis statusas – mums visiems reikalinga yra taika ir ramybė. Todėl visus mūsų planus ir lūkesčius, kuriuos numatėme šioje programoje, patikime Dievo valiai, tikėdami, kad jis mums suteiks pakankamai jėgų, išminties ir sveikatos šias nuostatas įgyvendinti visų mūsų šalies piliečių labui. (Lietuvos lenkų rinkimų akcija-Krikščioniškų šeimų sąjunga)

2. Lietuvių tautos išlikimui iškilo šios grėsmės: demografinė lietuvių depopuliacija, korupcijos išplitimas, tiesioginės karinės grėsmės augimas, masinis skurdas, apsprendžiantis asmens ir visuomenės degradavimą. (Buškevičiaus ir Tautininkų koalicija)

Pastraipa koduojama kaip antielitistinė tada, kai elitas kritikuojamas apibendrintai. Kritika elito atžvilgiu gali būti konkreti, t. y. nurodanti konkrečias atsakingas politines partijas ar postus užimančius pareigūnus. Tokiais atvejais kritika nelaikoma antielitizmu. Pastraipa koduota kaip pasižyminti antielitizmu tada, kai kritika yra apibendrinta valdžiai, politikams, biurokratijai, oligarchijai, finansiniam, kultūriniam ar akademiniam elitui. Koduoti antielitizmą buvo sudėtingiau nei žmones nurodančias pastraipas. Yra tik keletas žodžių junginių, kurie leidžia paprastai atpažinti į elitą nukreiptą kritiką, pavyzdžiui, „biurokratinė nomenklatūra“ ar „sisteminės partijos“.

Panašu, kad elitui skirta kritika turi kur kas įvairesnių raiškos būdų, o pats elitas gali būti labai įvairus – žiniasklaida, finansinės organizacijos, institucijos, politinės partijos ir kt. Šie pastebėjimai atitinka jau minėto DEMOS projekto pirminius tyrimų rezultatus, kai komunikacijoje „Facebook“ tinkle pastebėta apibendrintų, o ne konkrečių nuorodų į elitą⁴². Todėl antielitizmo kodo atveju žodyno principą taikyti būtų sudėtinga, o šiame tyrime kaip antielitistinės koduotos tos pastraipos, kuriose neigiamos nuostatos dėl elito buvo aiškios.

Siekiant užtikrinti rezultatų patikimumą, vietoje įprastai klasikinėje turinio analizėje pasitelkiamo antrojo koduotojo, tyrime pasitelktas šiuo metu kuriamas ir tikrinamas dirbtinio intelekto įrankis, skirtas atpažinti orientuotas į žmones ir antielitistines pastraipas⁴³. Kuriant modelį buvo pritaikyti prižiūrėjojo mašininio mokymosi principai. Pirmiausia buvo surinktas pabrėžiančių žmones ir antielitistinių pastraipų iš užsienio politinių veikėjų populistinių tekstų ir dokumentų duomenų masyvas. Tada duomenų masyvo pagrindu dirbtinio intelekto įrankis buvo apmokytas atpažinti šiais dviem populizmo bruožais pasižyminčias pastraipas. Mašininis modelių treniravimas vyko dviem etapais. Iš pradžių tekstai buvo išversti į anglų kalbą ir vektorizuoti naudojant „Google BERT“ modelį. Antrame etape, naudojant tekstų vektorius, buvo treniruojamas įvairių mašininio mokymosi modelių ansamblis (*Logistic Regression, Multi-Layer Perceptron, Support Vector Machines, Naive Bayes* ir *K-Nearest Neighbours* modeliai). Klasikinės turinio analizės rezultatai buvo tikrinami rankinį kodavimą lyginant su dirbtinio intelekto įrankio spėjimais. Sutapimu buvo laikomas rankinio kodavimo ir bent dviejų iš penkių spėjimo modelių reikšmių atitikimas. Visos pastraipos, kurių rankinio ir modelio spėjimai nesutapo, buvo tikrinamos ir koduojamos iš naujo.

⁴² Bennett et al., „Populist Communication on Social Media“.

⁴³ Jogilė Ulinskaitė ir Lukas Pukelis, „Populizmo Lietuvos politinių partijų diskurse paieška“, Pranešimas nacionalinėje konferencijoje *Lietuva po 2020 m. Seimo rinkimų*, 2021 m. kovo 26 d.

3. 2016 ir 2020 m. Seimo rinkimų rezultatų apžvalga

Šiame straipsnyje analizuojami pastarųjų dvejų parlamento rinkimų politiniai dokumentai – 2016 ir 2020 m. Seimo rinkimuose dalyvavusių politinių partijų programos. Prieš pristatant turinio analizės rezultatus trumpai apibendrinamas kontekstas – Seimo rinkimų rezultatai.

2016 m. parlamento rinkimai buvo sunkiai prognozuojami, o rezultatai buvo netikėti⁴⁴. Pirma, rinkimus laimėjo Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (LVŽS), pralenkusi Lietuvos socialdemokratų partiją (LSDP) ir Tėvynės sąjungą – Lietuvos krikščionis demokratus (TS-LKD). Sėkmingai daugiamandatėje apygardoje pasirodžiusi konservatorių partija po antrojo rinkimų turo liko antroje vietoje. Po šių dviejų partijų pagal mandatų skaičių rikiavosi LSDP (17 mandatų), Lietuvos Respublikos liberalų partija (LRLS) (14 mandatų), partija „Tvarka ir teisingumas“ (TT) (8 mandatai) ir Lietuvos lenkų rinkimų akcija-Krikščioniškų šeimų sąjunga (LLRA-KŠS) (8 mandatai). Antra, į parlamentą pateko net 37 nepartiniai politikai. Net aštuoniems iš jų prisijungus prie Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos, nepartinių politikų skaičius vis vien buvo tris kartus didesnis nei 2012 m. Seime⁴⁵. R. Karbauskio aiškinimu, 2016 m. Seimo rinkimų rezultatai – visuomeninių rinkimų komitetų bangos pasekmė: „Jeigu būtų visuomeniniams komitetams leidę dalyvauti rinkimuose, tai būtų įvykę kažkas panašaus, tik dabar jie būtų ne šitoj frakcijoje, o gal būtų kokia nors visuomeninių komitetų koalicija ar kas nors panašaus.“⁴⁶ Su tokia interpretacija galima būtų diskutuoti. Tik 57 į Seimą kandidatavę asmenys taip pat kandidatavo į savivaldybių

⁴⁴ Mažvydas Jastramskis, *Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus? Trijų kūnų problema Lietuvos politikoje* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018).

⁴⁵ Greta Radiul, „Partinių ir partijoms nepriklausančių Seimo narių politinio atstovavimo sampratų skirtumai“. *Baigiamasis bakalauro darbas* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017).

⁴⁶ Liepa Želnienė, „Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos parlamentarų sąrašas – daugiau nei pusė nepartinių“, *15min.lt*, žiūrėta 2016-11-25, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvas-valstieciu-ir-zaliuju-sajungos-parlamentaru-sarase-daugiaunei-puse-nepartiniu-56-702389>.

tarybas ar merų postus kaip visuomeninių rinkimų komitetų nariai 2015 m. Daugiausia jų į Seimą kandidatavo su Antikorupcine N. Puteikio ir K. Krivicko koalicija (APKK), LVŽS ir politine partija „Lietuvos sąrašas“ (LS). Trečia, rinkimuose taip pat dalyvavo nemažai jau anksčiau antipartinėmis nuostatomis pasižymėjusių politikų ir jų vedamų organizacijų: partija „Drąsos kelias“ (DK), LS, Lietuvos liaudies partija (LLP), S. Buškevičiaus ir Tautininkų koalicija „Prieš korupciją ir skurdą“ (BTK), APKK.

2020 m. parlamento rinkimai tokių didelių staigmenų nepateikė. Praėjusių rinkimų laimėtoja LVŽS liko antroje vietoje, o šikart rinkimus laimėjo TS-LKD, surinkusi 24,86 proc. balsų daugiamandatėje apygardoje ir iš viso laimėjusi 50 vietų parlamente. Trečioje vietoje, kaip ir 2016 m., liko LSDP, laimėjusi tiek pat mandatų kiek ir LRLS. Didžiausias netikėtumas – naujaja partija šiuose rinkimuose tapo Laisvės partija (LP), laimėjusi 11 vietų. Moksliniuose tyrimuose populistine dažnai identifikuojama Darbo partija (DP) 2016 m. rinkimuose neperžengė 5 proc. barjero, tačiau 2020 m. rinkimuose jau vėl sėkmingai laimėjo 10 mandatų. Kita populistine vadinama partija, TT, 2020 m. susijungė su Lietuvos laisvės sąjungos (liberalų) (LLS) partija bei visuomeniniu politiniu judėjimu „Pirmyn, Lietuva“ ir parlamente šiuo metu turi vieną atstovą. 2020 m. rinkimuose taip pat dalyvavo keturios naujos politinės partijos: Nacionalinis susivienijimas, Kartų solidarumo sąjunga–Santalka Lietuvai, Partija LIETUVA – VISŲ, Krikščionių sąjunga. Šios partijos mandatų parlamente nelaimėjo.

4. Lietuvos politinių partijų programų turinio analizės rezultatai

Turinio analizė leidžia sistemingai palyginti populizmo bruožus atitinkančių pastraipų kiekį 2016 ir 2020 m. Seimo rinkimuose dalyvavusių politinių partijų programose.

2020 m. partijų programose pastraipų su orientuotomis į žmones nuorodomis skaičius didesnis nei 2016 m. parlamento rinkimuose. Išsamus pabrėžiančių žmones pastraipų pasiskirstymas programo-

se pateiktas 1 pav. 2016 m. partijų programose nurodančios į žmones pastraipos sudaro 16,4 proc. visų pastraipų (932 pastraipos), o 2020 m. – jau 19,4 proc. (1 253 pastraipos). Antielitistinių pastraipų 2016 m. buvo 341, t. y. 6 proc. visų pastraipų, o 2020 m. šis skaičius buvo dar mažesnis – 238 (3,7 proc. visų pastraipų). Į žmones nurodančių pastraipų skaičiaus didėjimas ir antielitistinių pastraipų mažėjimas yra įdomus rezultatas, kuris toliau straipsnyje analizuojamas išsamiau.

Partijas pagal populizmo bruožais pasižyminčių pastraipų proporciją programose galima skirti į tris grupes. Pirmą partijų grupę sudaro ryškia populistine komunikacija pasižyminčios partinės sistemos aut-saiderės. 2016 m. daugiausia į žmones nurodančių pastraipų matome BTK ir APKK programose – pastraipos su nuorodomis į žmones sudarė daugiau nei pusę visų pastraipų⁴⁷. Šios koalicijos 2020 m. rinkimuose nebedalyvavo, o jų vietą pagal daugiausia nuorodų į žmones turinčių pastraipų kiekį užėmė LLP ir LS⁴⁸. Nors 2016 m. žmones kaip homogenišką vienetą LLP nurodė rečiausiai, būtent šios partijos programoje nuorodų į žmones 2020 m. rinkimų programoje jau buvo daugiausia. Po šių partijų pagal pabrėžiančių žmonių pastraipų kiekį yra DK. 2020 m. rinkimuose pabrėžiančios žmones pastraipos taip pat sudarė bent ketvirtį naujų rinkimų slenksčio daugiamandatėje apygardoje neperžengusių partijų programose: Krikščionių sąjunga, Partija LIETUVA – VISŲ, Nacionalinis susivienijimas, partija „Laisvė ir teisingumas“, Kartų solidarumo sąjunga–Santalka Lietuvai.

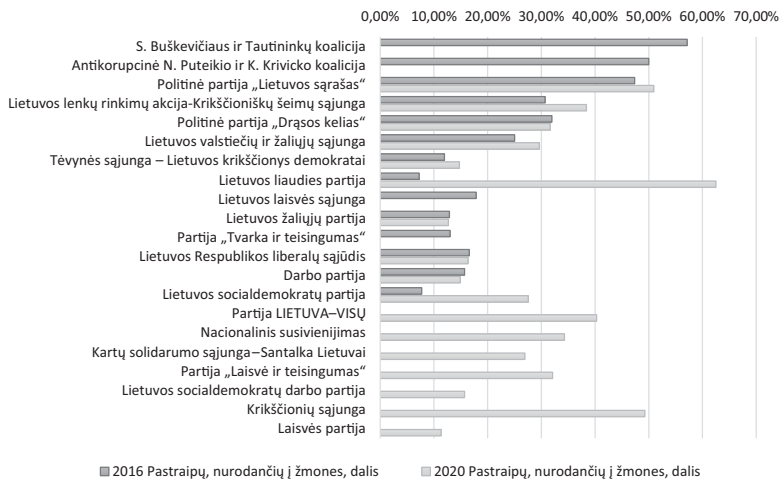
Abejuose rinkimuose dauguma partijų, ryškiausiai pabrėžusių žmones, savo programose taip pat pasižymėjo antielitistinėmis nuostatomis. Daugiausia antielitistinių pastraipų 2016 m. buvo APKK, BTK ir LS, 2020 m. – partijos LIETUVA – VISŲ, LS, DK programose.

⁴⁷ S. Buškevičiaus ir Tautininkų koalicijos bei Antikorupcinės N. Puteikio ir K. Krivicko koalicijos programos labai trumpos, atitinkamai iš 7 ir 8 pastraipų, todėl populistinio turinio kiekis programose neturėtų stebinti.

⁴⁸ Po 2016 m. rinkimų LS parlamente turėjo atstovą, bet tik vieną, todėl galėjo elgtis kaip neparlamentinė partija.

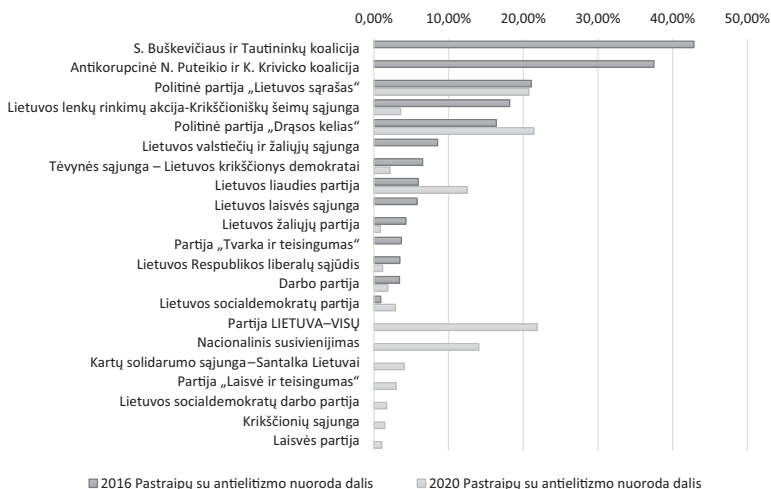
Pirmiau minėtos partijos gali būti laikomos partinės sistemos aut-saiderėmis, dauguma jų yra susikūrusios prieš parlamento rinkimus. Tačiau ne visos naujos politinės jėgos pasižymėjo populizmu. Naujos Laisvės partija ir Lietuvos socialdemokratų darbo partija 2020 m. Seimo rinkimuose pristatė santykinai mažą populizmo kiekiu pasižyminčias programas. Vis dėlto abi šios partijos susikūrė atskilusios nuo jau partinėje sistemoje įsitvirtinusių tradicinių politinių partijų, todėl neturėtų stebinti, kad jų programose ryškaus populizmo nematyti.

Antra partijų grupė – santykinai mažą pabrėžiančių žmones ir antielitistinių pastraipų kiekiu pasižyminčios partijos. Šiai grupei priklauso TS-LKD, Lietuvos žaliųjų partija (LŽP) ir LRLS. 2016 m. santykinai mažą populistinių pastraipų skaičiumi pasižymėjo ir Lietuvos laisvės sąjunga. TS-LKD programų analizės rezultatai dviprasmiški. 2016 m. antielitistinių pastraipų kiekis programoje viršijo visų partijų antielitistinių pastraipų vidurkį. TS-LKD kaip opozicinė partija galėjo kritikuoti valdančiuosius, kritiką skirdama faktiškai visoms Lietuvos politinėms jėgoms. 2020 m. TS-LKD programoje taip pat matome šiek tiek padidėjusį pabrėžiančių žmones pastraipų kiekį, nors vidutinio pabrėžiančių žmones pastraipų kiekio programa nesiekia.

1 pav. Į žmones nurodančių pastraipų dalis politinių partijų programose

Šiai grupei taip pat reikėtų priskirti DP ir TT – populistinėmis moksliniuose tyrimuose dažniausiai įvardijamos partijos nepasižymėjo stipriai išreikštu populistiskumu. 2016 m. rinkimų DP programa buvo orientuota į specifines detales, sudarė techniškos programos išpūdį ir tuo buvo panaši į 2016 m. Lietuvos socialdemokratų partijos programą. 2020 m. Darbo partijos programoje pabrėžiančių žmones nuorodų dalis išliko panaši. Galima kelti hipotezę, kad partija skirtingą komunikacinį turinį pritaiko skirtingoms auditorijoms, todėl galima tikėtis rasti daugiau populistinės komunikacijos bruožų žiniasklaidos straipsniuose. Ši hipotezė bus tikrinama kitame straipsnyje. TT 2016 m. programoje minėjo tautą, tačiau tai nesudarė reikšmingos visos programos dalies. Jeigu partiją „Laisvė ir teisingumas“ laikysime TT tęsiniu, tai matysime, kad 2020 m. rinkimuose partijos programoje jau yra kur kas daugiau visuomenę nurodančių pastraipų.

2 pav. Antielitistinių pastraipų dalis politinių partijų programose

Trečia grupė – parlamentinės partijos, kurių programose yra santykinai didelis pabrėžiančių žmones pastraipų kiekis. Bent ketvirtyje LLRA-KŠS bei LVŽS abiejų rinkimų programų pastraipų referuoja-

ma į žmones, o 2020 m. rinkimuose tokių pastraipų skaičius, palyginti su 2016 m. rinkimais, dar padidėjo. Šiai partijų grupei galima priskirti LSDP. Nors partija 2016 m. į žmones referavo nedaug, 2020 m. rinkimuose tokių pastraipų skaičius jau prašoko ketvirtadalį. Panašu, kad partijos atsinaujinimas lėmė ir diskurso pokyčius, atsispindėjusius programinėse nuostatose.

2016 m. LVŽS programoje randame palyginti nemažai antielitistinių pastraipų (77 pastraipos, 8,53 proc. visos programos), tačiau taip pat technokratinų nuostatų (profesionalų vyriausybės idėja)⁴⁹. Antielitizmo ir profesionalumo siekimo galima rasti netgi tame pačiame programos punkte: „Sieksime sumažinti Seimo narių skaičių iki 101. Vykdydysime tolesnę politinės sistemos reformą, numatysime, kad vyriausybėje dirbtų tik kompetentingi, savo sritį išmanantys ministrai, jais negalėtų būti išrinkti Seimo nariai.“⁵⁰ Panašu, kad orientavimosi į žmones pozicija, antielitistinės nuostatos ir technokratinis veikimas šios partijos programoje ir sprendimuose vienas kitam neprieštarauja. Nors technokratinų ir populistinių nuostatų derinimas gali stebinti, Daniele Caramani išsamiai atskleidžia, kad abi šios logikos remiasi interesų bendrumo principu – technokratų kompetencija, kaip ir populistų bendros žmonių valios iškėlimas, leidžia išspręsti visuomenės grupių interesų susikirtimus⁵¹. Tai reiškia, kad neturėtume populizmo ir profesionalų valdymo laikyti priešingomis pusėmis. 2020 m. LVŽS programa labai trumpa, nes partija kaip savo rinkimų programą pateikė Ateities ekonomikos DNR planą. Kadangi parengtas planas – koalicinės vyriausybės rezultatas, jo autorystė ir turinys šiame tyrime nėra laikomas politinės partijos programos dalimi. Trumpoje partijos 2020 m. rinkimų programoje antielitistinių pastraipų nerasta.

⁴⁹ „Sieksime, kad Vyriausybėje dirbtų tik profesionalūs, savo sritį išmanantys ministrai“, *Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos programa 2016*.

⁵⁰ *Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos programa 2016*.

⁵¹ Daniele Caramani, „Will vs. Reason: The Populist and Technocratic Forms of Political Representation and Their Critique to Party Government“, *American Political Science Review* 111, nr. 1 (2017 m. vasaris): 54–67, <https://doi.org/10.1017/S0003055416000538>.

LLRA-KŠS programos analizės rezultatai paradoksalūs. Ši politinė partija visų pirma atstovauja konkrečiai tautinei mažumai konkrečioje teritorijoje. Nors partija kandidatus kėlė 29 vienmandatėse apygardose, tokiose apygardose buvo išrinkti tik trys partijos kandidatai – Šalčininkuose, Nemenčinėje ir Medininkuose⁵², o 2020 m. tik Nemenčinės vienmandatėje apygardoje buvo išrinktas partijos atstovas (partijos kandidatai kelti 35 vienmandatėse apygardose). Partija atstovauja konkrečiam aiškiai apibrėžtam elektoratui, tačiau programos turinys paremtas apeliavimu į visus žmones ir elito kritika. Tai patvirtina, kad partijos populizmą gali naudoti strateginiais tikslais, siekdamas patraukti kuo daugiau rinkėjų, siauresnės grupės interesus priskirdamos visai visuomenei.

Lyginant 2020 ir 2016 m. programas (2 pav.), daugiau antielitistinių pastraipų aptinkama DK, LLP ir šiek tiek daugiau LSDP programose. Panašų antielitistinių pastraipų skaičių 2020 ir 2016 m. rinkimų metu išlaikė tik LS. Visų kitų partijų programose 2016 m. aptinkama santykinai mažai antielitistinių pastraipų, o 2020 m. rinkimuose jų dar sumažėja. Antielitistinių pastraipų proporcijos sumažėjimas programose yra ypač įdomus rezultatas, kurį galima interpretuoti keliais būdais. Pirmiausia, apskritai matyti, kad Lietuvoje partijos kur kas dažniau yra linkusios kalbėti apie žmones, gyventojus, visuomenę apibendrintai, nei visą kaltę dėl prasto valstybės valdymo priskirti elitui. Antra, politinių partijų poziciją elito atžvilgiu iš dalies galima sieti su priklausymu valdančiajai koalicijai ar opozicijai. LSDP, TT ir DP iki 2016 m. Seimo rinkimų priklausė valdančiajai koalicijai, todėl jų nuosauki pozicija elito atžvilgiu suprantama. Nors LLRA-KŠS taip pat dalyvavo valdančiojoje koalicijoje, bet pasitraukusi iš jos galėjo užimti antielitistinę poziciją. 2020 m. partija iki pat rinkimų nepasitraukė iš valdančiosios koalicijos ir tai atspindi mažas antielitistinių pastraipų skaičius jos rinkimų programoje. O iki 2016 m. rinkimų opozicijoje buvusios partijos – TS-LKD, LVŽS ir DK – pasižymė-

⁵² Česlavas Olševskis – Medininkų rinkimų apygardoje, Leonardas Talmontas – Šalčininkų-Vilniaus rinkimų apygardoje, Rita Tamašunienė – Nemenčinės rinkimų apygardoje.

jo šiek tiek ryškiau išreikštomis antielitistinėmis nuostatomis. Nors atliekant turinio analizę buvo siekiama atskirti kritiką, skirtą konkrečioms partijoms ir konkrečioms veikėjams, nuo apibendrintos kritikos elito atžvilgiu, regis, politinių partijų diskurse konkrečių politinių veikėjų kritika lengvai perkeliama į apibendrintą elito kritiką. Trečia, neigiamų nuostatų dėl elito sumažėjimas gali būti susijęs ir su COVID-19 pandemijos situacija Lietuvoje. Antagonizmas valdančiųjų atžvilgiu galėjo būti neperspektyvi strateginė pozicija tada, kai reikalingas visuomenės mobilizavimasis ir išreiškiamas pasitikėjimas sprendimų priėmėjais. 2020 m. rugsėjį, „Vilmorus“ atliktos visuomenės nuomonės apklausos duomenimis, premjerą Saulių Skvernelį palankiai vertino 47 proc. Lietuvos gyventojų⁵³. Tokį spėjimą taip pat sustiprina pastebėjimas, kad daugiausia antielitistinių pastraipų programose turėjusios partijos – partija LIETUVA – VISŲ, DK, LS, Nacionalinis susivienijimas, LLP – į parlamentą nepateko. Tai leidžia teigti, kad populistinis diskursas yra glaudžiai susijęs su ne tik konkrečios valstybės nacionaliniu kontekstu, bet ir su konkretaus laikotarpio ir konkrečios politinės situacijos kontekstu. Tokia išvada dar sykių patvirtina, kad reikia tirti visų, o ne tik *a priori* populistinių partijų kategorijai priskirtų partijų programas.

Išvados

2020 m. politinių partijų programose, palyginti su 2016 m. programomis, randame daugiau pastraipų, kuriose yra nuorodų į žmones. Padidėjusį bendrą į žmones nurodančių pastraipų kiekį galime sieti ne tik su didesniu 2020 m. rinkimuose dalyvavusių naujų partijų skaičiumi ir jų į populizmą linkusiu diskursu, bet ir su padidėjusiu pabrėžiančių žmones nuorodų kiekiu parlamentinių partijų programose. Antielitistinių pastraipų skaičius, ir taip mažesnis už pabrėžiančių žmones pastraipų skaičių, 2020 m. dar sumažėjo beveik visų

⁵³ Vilmorus, *Pasitikėjimas politikais*, žiūrėta 2021-02-25, <http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=4&cntnt01returnid=20>.

politinių partijų programose. Antielitistinių pastraipų dalis partijos programoje iš dalies gali būti susijusi su partijos priklausymu valdančiajai koalicijai ar buvimu opozicijoje. Tai ypač matyti iš 2016 m. rinkimuose dalyvavusių partijų programų. 2020 m. rinkimų programose mažesnis antielitistinių pastraipų kiekis gali būti susijęs su nuosaikesne valdančiajai daugumai skirta kritika pandemijos akivaizdoje. Tai patvirtina pastebėjimus, kad populizmo bruožais pasižymintys partijų dokumentai yra glaudžiai susiję ne tik su konkrečios valstybės nacionaliniu, bet ir su konkretau laikotarpiu ir konkrečios politinės situacijos kontekstu.

Ryškiais populistinės komunikacijos bruožais pasižymėjusios politinės jėgos į parlamentą nepateko. 2016 m. ir 2020 m. parlamento rinkimuose partijos, pasižymėjusios labiausiai išreikšta orientacija į žmones, savo programose taip pat turėjo daugiausia antielitizmo nuostatų. Populizmo bruožais ryškiau pasižymi partinių sistemų autsaiderės, neparlamentinės partijos: BTK (2016 m.), APKK (2016 m.), LS, DK, LLP (2020 m.), Krikščionių sąjunga, partija LIETUVA – VISŲ, Nacionalinis susivienijimas, partija „Laisvė ir teisingumas“, Kartų solidarumo sąjunga–Santalka Lietuvai. Tai reiškia, kad populizmas gali būti naudojamas kaip strateginis neparlamentinių jėgų žingsnis siekiant patraukti rinkėjų dėmesį, nors nebūtinai vesti prie sėkmingų rezultatų rinkimuose.

Rinkimuose kur kas sėkmingiau pasirodė santykinai mažu nurodančių į žmones ir antielitistinių pastraipų kiekiu pasižyminčios partijos (TS-LKD, LRLS) bei parlamentinės partijos, išsiskiriančios santykinai dideliu pabrėžiančių žmones pastraipų kiekiu (LVŽS, LLRA-KŠS, LSDP). Todėl galima teigti, kad iki šiol nuosaiki kritika elito atžvilgiu kartu su diskursu, orientuotu į visą visuomenę, kai kurioms politinėms jėgoms leido pasiekti gerų rezultatų. Pavyzdžiui, populistinėmis moksliniuose tyrimuose dažniausiai įvardijamų DP ir TT programos nepasižymėjo stipriai išreikštu populistiskumu.

LVŽS 2016 m. programoje derino technokratinės ir populistinės nuostatas. Nors tai galėtų atrodyti kaip prieštaravimas, iš tiesų yra visuomenės grupių interesų prieštaravimo išsprendimas skirtingomis

priemonėmis. Šis rezultatas svarbus, pagrindžiant sprendimą išsamiai analizuoti visų politinių partijų, net ir tų, kurias iš pirmo žvilgsnio galima laikyti technokratiškomis, diskursą.

Literatūra

- „Populism“. *Google Trends*. Žiūrėta 2021-02-18. <https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&q=populism>.
- Arditi, Benjamin. *Politics on the Edges of Liberalism: Difference Populism Revolution Agitation*. Edinburgh University Press, 2007. <https://www.cambridge.org/core/books/politics-on-the-edges-of-liberalism/58E3694D3250E2CCC07893B75F9D57D8>.
- . „Populism, or, Politics at the Edges of Democracy“. *Contemporary Politics* 9, nr. 1 (2003 m. kovas): 17–31. <https://doi.org/10.1080/1356977032000072486>.
- Bennett, Samuel, Artur Lipiński, Agnieszka Stepińska, David Abadi, Thomas Gammeltoft-Hansen, Nicolas Hubé, Martin Baloge et al. „Populist Communication on Social Media“. Report. Centre for Social Sciences, Centre of Excellence of the Hungarian Academy of Sciences (Hungary), 2020-05-25. <https://doi.org/10.17203/KDK420>.
- Canovan, Margaret. „Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy“. Knygoje *Democracies and the Populist Challenge*, sudarytoje Yves Mény ir Yves Surel, 25–44. London: Palgrave Macmillan, 2002.
- . „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“. *Political Studies* 47, nr. 1 (1999 m. kovas): 2–16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>.
- Caramani, Daniele. „Will vs. Reason: The Populist and Technocratic Forms of Political Representation and Their Critique to Party Government“. *American Political Science Review* 111, nr. 1 (2017 m. vasaris): 54–67. <https://doi.org/10.1017/S0003055416000538>.
- Csaky, Zselyke. „Nations in Transit 2021: The Antidemocratic Turn“. *Freedom House*. Žiūrėta 2021-04-28. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2021/antidemocratic-turn>.
- Delayed Transformational Fatigue in Central and Eastern Europe: Responding to the Rise of Illiberalism/Populism (FATIGUE)*. Žiūrėta 2021-02-18. <https://populism-europe.com/fatigue/>.
- Engesser, Sven, Nayla Fawzi ir Anders Olof Larsson. „Populist Online Communication: Introduction to the Special Issue“. *Information, Communication & Society* 20, nr. 9 (2017 m. rugsėjis): 1279–92. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1328525>.
- Ernst, Nicole, Sven Engesser, Florin Büchel, Sina Blassnig ir Frank Esser. „Extreme Parties and Populism: An Analysis of Facebook and Twitter across Six Countries“. *Information, Communication & Society* 20, nr. 9 (2017 m. rugsėjis): 1347–64. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1329333>.

- Freeden, Michael. *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*. Oxford University Press. Žiūrėta 2021-05-22. <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/019829414X.001.0001/acprof-9780198294146>.
- Hameleers, Michael, Linda Bos ir Claes H. de Vreese. „They Did It’: The Effects of Emotionalized Blame Attribution in Populist Communication“. *Communication Research* 44, nr. 6 (2017 m. rugpjūtis): 870–900. <https://doi.org/10.1177/0093650216644026>.
- Havlík, Vlastimil. „Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe“. *Problems of Post-Communism* 66, nr. 6 (2019 m. lapkritis): 369–84. <https://doi.org/10.1080/10758216.2019.1580590>.
- Hawkins, Kirk A. „Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective“. *Comparative Political Studies* 42, nr. 8 (2009 m. rugpjūtis): 1040–67. <https://doi.org/10.1177/0010414009331721>.
- Jagers, Jan ir Stefaan Walgrave. „Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties’ Discourse in Belgium“. *European Journal of Political Research* 46, nr. 3 (2007): 319–45. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x>.
- Jakobson, Mari-Liis, Ilze Balcere, Oudekki Loone, Anu Nurk, Tõnis Saarts ir Rasa Zakeviciute. „Populism in the Baltic States“. *Tallinn University* (2012). https://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/uuringud/Populism_research_report.pdf.
- Jastramskis, Mažvydas. *Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus? Trijų kūrų problema Lietuvos politikoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018.
- Jonutis, Karolis. „The Operationalization of Ernesto Laclau’s Theory of Populism: Case of the Political Party ‘The Way of Courage’“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 43, nr. 2 (2018 m. gruodis): 43–70. <https://doi.org/10.15388/SocMint-Vei.2018.2.2>.
- Jurkynas, Mindaugas. „Populist Parties in Lithuania: Curious Case of Party Order and Justice and Its Leadership“. *Polish Political Science Review* 7, nr. 1 (2019 m. lapkritis): 120–37. <https://doi.org/10.2478/ppsr-2019-0008>.
- Kessel, Stijn van. *Populist Parties in Europe*. London: Palgrave Macmillan UK, 2015. <https://doi.org/10.1057/9781137414113>.
- Kubát, Michal, Martin Mejstřík, Nicolas Hubé, Martin Baloge, Giuliano Bobba, Daniel Castellero, Cristina Cremonesi et al. „Populist Parties in Contemporary Europe“. Report. Centre for Social Sciences; Hungarian academy of sciences, 2020-06-23. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02953349>.
- Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos programa 2016*.
- Moffitt, Benjamin. *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford, California: Stanford University Press, 2016.
- Moffitt, Benjamin ir Simon Tormey. „Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style“. *Political Studies* 62, nr. 2 (2014 m. birželis): 381–97. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12032>.
- Mudde, Cas. „How Populism Became the Concept That Defines Our Age“. *The Guardian*, 2018 m. lapkričio 22 d. <http://www.theguardian.com/commentis-free/2018/nov/22/populism-concept-defines-our-age>.

- . „The Populist Zeitgeist“. *Government and Opposition* 39, r. 4 (2004): 541–63. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>.
- . „Three Decades of Populist Radical Right Parties in Western Europe: So What?“ *European Journal of Political Research* 52, nr. 1 (2013): 1–19. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2012.02065.x>.
- Norkus, Zenonas. „Lietuvos politinė raida: antrojo pokomunistinio dešimtmečio lyginamoji analizė“. *Politologija* 64, nr. 4 (2011): 3–38. <https://doi.org/10.15388/Polit.2011.4.8259>.
- Pabiržis, Dovaidas. „Populistinės ideologijos partijos Baltijos šalyse 2011–2012 m.“ *Politikos mokslų almanachas* nr. 14 (2013): 115–137. <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/31622>.
- Pasquino, Gianfranco. „Populism and Democracy“. Knygoje *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy*, sudarytoje Daniele Albertazzi ir Duncan McDonnell, 15–29. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- Pauwels, Teun. „Measuring Populism: A Quantitative Text Analysis of Party Literature in Belgium“. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 21, nr. 1 (2011 m. vasaris): 97–119. <https://doi.org/10.1080/17457289.2011.539483>.
- Pop-Eleches, Grigore. „Throwing out the Bums: Protest Voting and Unorthodox Parties after Communism“. *World Politics* 62, nr. 2 (2010 m. balandis): 221–60. <https://doi.org/10.1017/S0043887110000043>.
- Radiul, Greta. „Partinių ir partijoms nepriklausančių Seimo narių politinio atstovavimo sampratų skirtumai“. *Baigiamasis bakalauro darbas*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017.
- Rice-Oxley, Mark ir Ammar Kalia. „How to Spot a Populist“. *The Guardian*, 2018 m. gruodis. <http://www.theguardian.com/news/2018/dec/03/what-is-populism-trump-farage-orban-bolsonaro>.
- Rooduijn, Matthijs. „The Nucleus of Populism: In Search of the Lowest Common Denominator“. *Government and Opposition* 49, nr. 4 (2014 m. spalio): 573–99. <https://doi.org/10.1017/gov.2013.30>.
- Rooduijn, Matthijs ir Tjitske Akkerman. „Flank Attacks: Populism and Left-Right Radicalism in Western Europe“. *Party Politics* 23, nr. 3 (2017 m. gegužė): 193–204. <https://doi.org/10.1177/1354068815596514>.
- Rooduijn, Matthijs, Sarah L de Lange ir Wouter van der Brug. „A Populist Zeitgeist? Programmatic Contagion by Populist Parties in Western Europe“. *Party Politics* 20, nr. 4 (2014 m. liepa): 563–75. <https://doi.org/10.1177/1354068811436065>.
- Rooduijn, Matthijs ir Teun Pauwels. „Measuring Populism: Comparing Two Methods of Content Analysis“. *West European Politics* 34, nr. 6 (2011 m. lapkritis): 1272–83. <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665>.
- Rooduijn, Matthijs, Stijn Van Kessel, Caterina Froio, Andrea Pirro, Sarah De Lange, Daphne Halikiopoulou, Paul Lewis, Cas Mudde ir Paul Taggart. „The Populist: an Overview of Populist, Far Right, Far Left and Eurosceptic Parties in Europe“ (2019). Žiūrėta 2021-02-18. www.popu-list.org.
- Saldana, John. *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Sage Publications Ltd, 2009.

- Šatūnienė, Živilė. „Prezidento rinkimai 2002: Lietuva pokomunistinių šalių kontekste“. *Politologija* 29, nr. 1 (2003): 2–21.
- Stanley, Ben. „Populism in Central and Eastern Europe“. Knygoje *The Oxford Handbook of Populism*, sudarytoje Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ir Pierre Ostiguy, 140–158. Oxford: Oxford UP, 2017.
- Taggart, Paul. *Populism*. Buckingham: Open University Press, 2002.
- Taggart, Paul ir Andrea L. P. Pirro. „European Populism before the Pandemic: Ideology, Euroscepticism, Electoral Performance, and Government Participation of 63 Parties in 30 Countries“. *Italian Political Science Review / Rivista Italiana Di Scienza Politica*, undefined/ed, 1–24. <https://doi.org/10.1017/ipo.2021.13>.
- Freedom House. „The Antidemocratic Turn“. Žiūrėta 2021-05-22. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2021/antidemocratic-turn>.
- Ulinskaitė, Jogilė. „The Populist Discourse on Representation in Lithuania“. *European Review* 28, nr. 5 (2020 m. October): 744–60. <https://doi.org/10.1017/S1062798720000216>.
- Ulinskaitė, Jogilė ir Lukas Pukelis. „Populizmo Lietuvos politinių partijų diskurse paieška“. Pranešimas nacionalinėje konferencijoje *Lietuva po 2020 m. Seimo rinkimų*, 2021 m. kovo 26 d.
- Vilmorus. *Pasitikėjimas politikais*. Žiūrėta 2021-02-25. <http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=4&cntnt01returnid=20>.
- Vreese, Claes H. de, Frank Esser, Toril Aalberg, Carsten Reinemann ir James Stan-
yer. „Populism as an Expression of Political Communication Content and Style: New Perspective“. *The International Journal of Press/Politics* 23, nr. 4 (2018 m. October): 423–38. <https://doi.org/10.1177/1940161218790035>.
- Wettstein, Martin, Frank Esser, Anne Schulz, Dominique S. Wirz ir Werner Wirth. „News Media as Gatekeepers, Critics, and Initiators of Populist Communication: How Journalists in Ten Countries Deal with the Populist Challenge“. *The International Journal of Press/Politics* 23, nr. 4 (2018 m. spalio): 476–95. <https://doi.org/10.1177/1940161218785979>.
- Wirz, Dominique S., Martin Wettstein, Anne Schulz, Philipp Müller, Christian Schemer, Nicole Ernst, Frank Esser ir Werner Wirth. „The Effects of Right-Wing Populist Communication on Emotions and Cognitions toward Immigrants“. *The International Journal of Press/Politics* 23, nr. 4 (2018 m. spalio): 496–516. <https://doi.org/10.1177/1940161218788956>.
- Zulianello, Mattia, Alessandro Albertini ir Diego Ceccobelli. „A Populist Zeitgeist? The Communication Strategies of Western and Latin American Political Leaders on Facebook“. *The International Journal of Press/Politics* 23, nr. 4 (2018 m. spalio): 439–57. <https://doi.org/10.1177/1940161218783836>.
- Želnienė, Liepa. „Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos parlamentarų sąrašė – daugiau nei pusė nepartinių“. *15min.lt*. Žiūrėta 2016-11-25. <http://www.15min.lt/naujiena/aktuali/lietuva/lietuvos-valstieciu-ir-zaliuju-sajungos-parlamentaru-sarase-daugiau-nei-puse-nepartiniu-56-702389>.